

Arap Dünyasındaki Değişimin Anlamı

Abdulkadir BAHARÇİÇEK*

Özet: Arap ülkelerinde ortaya çıkan halk hareketlerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Arap ülkelerinin devletleşme ve bağımsızlıklarını elde etme süreçleri mevcut siyasal sistemleri şekillendirmiştir. Bölgedeki siyasal sistemler büyük ölçüde Batı tarafından oluşturulmuştur. Bu devletlerde demokratik olmayan, Batı ile işbirliği yapan, ülke zenginliğini denetimleri altında tutan, iktidarlarını Batılı güçlerin desteği ile koruyan bu siyasal sistemler artık çözülmektedirler. Halkın özgürlük talebi, yolsuzluklar, refah arayışı, yeni orta sınıfların varlığı, ekonomik sorunlar, Batıcı ve İsrail yanlısı iktidarlardan kurtulma isteğinin yanında yenedünya güç dengesi, küreselleşme, uluslararası hukuk, bilgi çağı ve Türkiye örneği gibi dış unsurlar yaşanan halk hareketlerinin temel dinamiklerini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap dünyası, Batı, Demokrasi, Halk hareketleri, Türkiye

* * *

1. Giriş

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan iki kutuplu dünya güç dengesinin yıkılması süreci çok çarpıcı, beklenmedik ve hızlıydı. Birkaç yıl gibi kısa bir süre içinde Soğuk Savaş dönemi diye adlandırılan uluslararası güç dengesi yıkıldı, dünyada üçüncü demokrasi dalgası yayıldı, Avrupa'daki totaliter rejimler tasfiye oldu, Doğu-Batı cepheleşmesi sona erdi ve bazılarının göre tarihin sonu geldi. Fakat bu bahar havası kısa sürede yerini çatışma ve gerilimlere bırakmakta gecikmedi. Önce 1991 Irak müdahalesi, sonraki yıllarda ise, Bosna, Kosova krizleri yeni düzenin sancılı olacağını iyice ortaya koydu. 11 Eylül 2001 tarihinde ikiz kulelere yapılan saldırılar sonucu ise bölgesel düzeylerdeki

* Doç. Dr. İnönü Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

gerilimler küresel boyutlar kazandı ve Irak, Afganistan, Gürcistan gibi devletlerin işgali gibi sonuçlar ortaya çıkmaya başladı. Kısacası kaba güç (*hard power*) tekrar geçer akçe olarak Batılı güçler tarafından sıklıkla kullanılmaya başladı.

2010 yılının sonunda başlayan ve 2011 yılının başında hemen hemen bütün Arap dünyasına yayılan halk hareketleri belki de bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazandıkları tarihten beri yaşadıkları en önemli siyasi ve toplumsal gelişmeler olarak görülebilir. Bazılarının beklemediği, kimilerinin ise geciktiğini düşündüğü bu gelişmeler hem bölgede ve hem de dünyada son derece önemli sayılabilecek sonuçlar yaratmaya başladı. Bu makalede, Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde meydana gelen bu gelişmelerin bölge ve dünya siyaseti ve bölge halkları açısından ne ifade ettiğinin anlaşılması için bir çaba ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede bölgenin siyasi yapısını, halkın sokağa dökülmesini ve yönetimlere karşı tavır almasını sağlayan iç ve dış nedenleri ortaya koymak gelişmeleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca bu yeni gelişmelerin bölge ve dünya politikası açısından yaratacağı muhtemel sonuçların da tartışılması gerekmektedir. Bu çalışma yukarıda özetlenen çerçevede bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır.

2. Uluslararası Sistem ve Bölgenin Siyasi Yapısı

Bugünkü uluslararası sistemin büyük ölçüde 1945 yılında şekillendiği söylenebilir. Bu çerçevede, Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerinin siyasi yapıları belli ölçüde II Dünya Savaşı sonrası dönemde şekillendi. Bununla birlikte bu bölgelerdeki siyasi yapılanma Osmanlı Devletinin tasfiyesi ve Batılı güçlerin bu bölgeleri sömürgeleştirmeleri ile ortaya çıkmaya başladı. Bu bölgelerin batılı güçlerin denetimine girmesi ile birlikte çatışma ve istikrarsızlık bu bölgelerin belirgin karakteristiği olmaya başladı. I. Dünya Savaşından sonra İngiltere bölgede belirleyici dış güç olarak varlığını hissettirirken, Fransa ile birlikte bölgeyi bölerek yönetme konusunda anlaşılarda (Fromkin, 1989).

II. Dünya Savaşı ile birlikte güçlerini kaybetmeye başlayan Avrupalı sömürgeci devletler bu bölgelerde de zayıflamaya başladılar. Bölgede çok önemli çıkarları bulunan Batılı devletler bu bölgeleri terk ederlerken çıkarlarının zarar görmeyeceği siyasal yapılar oluşturarak ve kendilerine sadık kalacak iktidarlara iş başına getirerek çekildiler. Sözde bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler aslında batılı devletlerin nüfuz alanlarında kalmaya devam ettiler ve Avrupalı güçlerin kurduğu siyasal düzen, bazı çalkantılara rağmen, 20. yüzyılın sonuna kadar varlığını devam ettirdi.

Batı'nın bu bölgedeki çıkarlarının korunması ile oluşturulan siyasal yapılar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Batının temel çıkarları ise bölgede

bol miktarda var olan ve Batı için hayati bir öneme sahip bulunan enerji kaynaklarının denetimini sağlamak ve batıya akışının kesintiye uğramasını önlemektir (Sharabi, 1981, 16). Aynı zamanda bu kaynaklardan elde edilen zenginliğin de Batıya akmasının sağlanması önemliydi. Ayrıca İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve önceleri Sovyetler Birliği, daha sonra ise Rusya ve diğer bazı Batılı olmayan güçlerin bölgedeki nüfuzlarının da sınırlandırılması gerekmektedir (Teicher, 1987, 17). Bu amaçlara ulaşmak için ise Batı yanlısı, halka dayanmayan, toplumsal destekleri olmayan ve ancak Batı'nın desteği ile iktidarlarını sürdürebilecek iktidarların işbaşına getirilmesi gerekmektedir. Batılı güçler bölgede çekilirken tam da bu özelliklere sahip iktidarları iş başına getirerek görünürde bölgeden çekildiler. Aslında iş başına getirdikleri iktidarlar aracılığıyla bölgeyi yönetmeye devam ettiler.

Bölge ülkelerinin tamamında halka dayanmayan, baskıcı ve Batı yanlısı iktidarlar ise varlıklarının devamını Batı dünyasının vereceği desteği bağlı gördükleri için, Batılı güçlerin bölgedeki nüfuzu bugüne kadar devam etti. Batı yanlısı rejimleri işbaşında tutma aynı zamanda Batılı güçlerin istediği bir sonuçtu. Çıkarların karşılıklı olarak bu şekilde örtüşmesi, halka dayanmayan, baskıcı, İsrail ile iyi geçinen, ülke kaynaklarını büyük ölçüde dar bir elit sınıf arasında bölüşen ve her türlü yolsuzluğun yaşanmasına zemin hazırlayan siyasal yapıların ayakta kalmasını sağladı.

Bu bölgelerde kurulan devletlerin belirgin özelliklerine bakıldığında son derece çarpıcı unsurların varlığı dikkat çekmektedir İlk olarak, bu devletlerin tamamına yakınının bir devlet geçmişi bulunmamaktadır. Mısır ve Habeşistan gibi örnekler dışarıda bırakıldığında bu devletlerin yapay oldukları, sınırlarının masa başında çizildiği, modern devlet şekli olan milli devlet özelliği taşımadıkları rahatlıkla gözlemlenmektedir. Çok sayıda Arap devletinin var olmasının temel nedeni Batı'nın sömürge siyaseti olmuştur (Fuller, 2010, 280). Geçmişlerinde sömürgeleştirilmiş bulunmaları ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra sömürgeci devletlerin belirlediği sınırların devlet sınırı olarak kabul edilmesi bir çokları arasında sınır sorunları, etnik sorunlar ve kurumsallaşma ile ilgili sorunların varlığını da beraberinde getirmiştir. Bu ülkelerin büyük bir kısmında milli devlet olamama sorunu yaşanmaktadır (Rejai ve Enloe, 1989, 37).

İkinci olarak, bu devletlerin bir diğer özelliği batıcı rejimlerin işbaşında bulunmasıdır. Bu ülkelerdeki yönetimlerin büyük bir kısmı batılı devletlerin iş başına getirdikleri ve bu güne kadar iktidarda tuttıkları rejimlerdir. Bazılarının Batı'ya karşı savaşarak bağımsızlıklarını kazanmış bulunması bile, Cezayir örneğinde olduğu gibi, bu durumu değiştirmemektedir. Yapay devlet niteliklerinin dolayı varlıklarının devamı büyük ölçüde eski sömürgeci güçlere bağımlı kalmayı gerektirmektedir.

Üçüncü olarak bu devletlerin tamamında halka dayanmayan baskıcı rejimler iş başında bulunmaktadır. Bu rejimler meşruiyetlerinin kaynağını halktan almadıkları gibi, varlıklarının devamını büyük ölçüde Batılı devletlerin desteği ile sağlamaktadırlar. Bu ülkelerin hiç birinde gerçek anlamda çok partili bir sistemin varlığı söz konusu değildir. Serbest seçimler ya yapılmamakta, veya yapılan seçimlerin sonucu önceden tayin edilecek şekilde gerçekleşmektedir. Zaten bu ülkelerin bir çoğunda tek parti yönetimleri iş başında bulunmaktadır. Çoğulcu olamayan rejimlerin meşruiyetini İslam dinine dayandırmaya çalışmaları da gerçeği yansıtmamaktadır. Karpat'ın da ifade ettiği gibi "İslam'da da demokratik insani düşünce vardır" (Karpat, 1910, 11). Bu ülkelerin bazılarında çoğulcu bir yapı için zaman zaman denemeler olsa da, gerçek anlamda çoğulcu bir yapının oluşmasına izin verilmemiştir. Örneğin, 1991 yılında Cezayir'de yapılan serbest seçimler sonucu oluşan halk iradesi ise yapılan bir askeri müdahale ile yönetime yansıtılmamıştır.

Dördüncü olarak, geniş halk kitlelerini denetlemenin ve iktidarlarını sürdürmenin bir diğer yolu olarak da ülkelerinde azınlık olan bir etnik gruba veya mezhebe dayanmayı seçmişlerdir. Bir azınlığın desteğini alarak çoğunluk üzerinde baskıcı bir yönetimi sürdürmek bir çok Arap ülkesinin belirgin özelliği olmuştur. Bu çerçevede Suriye'de iktidar bir azınlık mezhebe dayanırken, Irak'ta uzun yıllar hem etnik ve hem de mezhep olarak azınlıkta olanlar ülkeyi yönetmişlerdir. Aynı şekilde Körfez ülkelerinde halkın büyük çoğunluğu Şii iken, yönetimde Sünni aileler bulunmaktadır.

Beşinci olarak Arap ülkelerindeki rejimlerin hemen hepsi doğrudan veya dolaylı olarak, İsrail ile iyi ilişkiler içinde olmuşlardır. Bir çoğunun hukuki anlamda İsrail ile sorunlu gibi görünmesi aldatıcıdır. Her şeyden önce İsrail'i kayıtsız şartsız destekleyen ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler ile Arap ülkeleri arasında çok iyi ilişkiler bulunmaktadır. Bir çok Arap ülkesindeki iktidar varlığını İsrail'e destek veren bu Batılı ülkelerin desteği ile sağlamaktadır. Bu rejimlerin Gazze'de seçimle iş başına gelen Hamas yönetimine karşı zaman zaman İsrail ile birlikte hareket ettikleri görülmektedir.

Altıncı olarak, ülke zenginliğinin yönetici sınıflar arasında paylaşılması çok belirgin bir özelliktir. İktidardan düşen Tunus ve Mısır yönetimlerinin mensuplarının sahip oldukları kişisel mal varlıkları on milyar dolarlarla ifade edilmektedir. Yine Kaddafi ailesinin düşman gördüğü ABD'deki dondurulan mal varlığı 30 milyar dolar civarındadır (Milliyet, 24.03.2011). Aynı şekilde Avustralya'da 30 milyar dolar serveti olduğu ifade edilmektedir (Sabah, 03.03.2011). İyi ilişkiler içerisinde olduğu ülkelerdeki mal varlıklarının ne olduğunu tahmin etmek ise oldukça güçtür. Aynı şekilde devrik Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in servetinin 70 milyar dolar olduğu ifade edilmektedir (Star, 10.01.1011). Benzer

durum zengin Körfez ülkeleri için daha da vahim bir şekil almaktadır. Bu ülkelerdeki zenginliğin büyük bir kısmı yönetici sınıflar tarafından paylaşılmakta, halka daha azı yansıtılmaktadır. Belki de daha vahim olan ise yönetici sınıfların ele geçirdikleri bu servetleri Batılı ülkelere götürmeleri geçiğidir.

3. Arap Dünyasındaki Gelişmelerin Nedenleri

Arap dünyasında ortaya çıkan halk hareketlerinin nedenlerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunların bir kısmı ülke ve bölge dışı nedenler, bir kısmı ise ülkelerin içyapılarından kaynaklanmaktadır. İç ve dış nedenler arasında bir önem ve öncelik sırası ifade etmek çok doğru olmamakla birlikte, ilk olarak ülkelerin iç yapılarından kaynaklanan nedenlerin neler olduğunun ortaya konulması konunun daha kolay anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

3.1. İç Nedenler

Arap ülkelerinde meydana gelen halk hareketlerinin neden ortaya çıktığı belli ölçüde bu ülkelerin iç siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları ile ilgilidir. Bu nedenlerin bazıları ayrı ayrı ülkelere özgü olmakla birlikte, bazı nedenlerin tüm ülkeler için ortak olduğu söylenebilir. Kısacası "Arap baharının" gerçekleşmesi üzerinde etkili olan iç nedenlerin önemli olanları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

İç nedenlerden ilki halkın özgürlük talebi ile ilgilidir. Halk hareketlerinin gerçekleştiği hiçbir Arap ülkesinde halka dayanan rejim bulunmamaktadır. Çoğulcu demokratik yapı olmadığı gibi, bu ülkelerin tamamında temel hak ve özgürlükler, az veya çok, kısıtlanmış bulunmaktadır. Örneğin bu ülkelerin tamamında seçme ve seçilme hakkı, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ya hiç yoktur veya göstermelidir. Yine bazı ülkelerde halen kadınlara bir çok temel hak tanınmamaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinin geliştiği 21. yüzyılda bu hakların bu ülke halkları tarafında da talep edilmesi son derece doğaldır (Akyol, 04.04.2011). Belki doğal olmayan, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayarak varlıklarını devam ettirebileceğini düşünen siyasi yapılarıdır.

İkinci bir neden ise Arap ülkelerinin tamamında gözlemlenen yolsuzluk geçiği ile ilgilidir. Yolsuzluk demokratik olmayan bütün ülkelerin belki de en önemli sorunu olarak ortada durmaktadır. Halka hesap verme zorunda olmayan iktidarların iş başında olduğu bu ülkelerde çok ciddi yolsuzluk iddiaları bulunmaktadır. Halkı sokağa döken önemli nedenlerden bir tanesi de yaşanan yolsuzluklardır. Devrilen liderlerin mal varlıkları ortaya çıktıkça, yolsuzlukla-

rın ne kadar vahim boyutlara ulaştığı daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca, eskiden farklı olarak yolsuzlukları gizlemek de daha zor olmakta, geniş halk kitleleri yapılan yozluluklardan daha kolay haberdar olmaktadır.

Üçüncü bir neden olarak ekonomik sorunlar ifade edilebilir. Arap ülkelerinin büyük bir kısmı ciddi ve yapısal ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Petrol gibi tek kaynağa bağımlı zengin ülkelerde bile düşük üretim kapasiteleri belirgin özellik olarak ortaya çıkmakta, doğal yer altı zenginliğe sahip olamayan ülkeler ise ekonomik gelişmişlik düzeyi olarak oldukça geri durumda bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda ise hemen hemen bütün Arap ülkelerinde ciddi bir istihdam sorunu yaşanmaktadır. Halk hareketlerinin yaşandığı Mısır, Suriye, Libya gibi ülkelerde istihdamın büyük bir kısmı devlet tarafından gerçekleştirilmekte, devletin ekonomik gücü zayıflayınca bu durum doğrudan istihdama yansımaktadır. Daha yüksek bir refah talebi tüm dünyada olduğu gibi, bu ülkelerde de dile getirilmekte, bu talebe olumlu cevap alamayanlar geçmişten farklı olarak seslerini daha fazla duyurmaktadırlar.

Arap ülkelerinde varlıkları gittikçe belirgin hale gelen orta sınıfların varlığı dördüncü bir neden olmuştur. Bu ülkelerin tamamında dünyayı daha iyi tanıyan, iyi bir eğitim düzeyine sahip, belli bir gelir elde eden yeni orta sınıfların varlığından söz edilebilir. Bu yeni orta sınıfların bir diğer özellikleri ise dünyayı iyi tanımalarıdır. Bu sınıfların eski toplumsal yapılardan farklı olarak dünyada gördükleri hak ve özgürlükleri talep etmeleri daha kolay olmaktadır. Çok farklı dini ve siyasi görüşe sahip olan halk kitlelerinin aynı meydana aynı talepler için bir araya gelmelerinin bir nedeni de dayandıkları bu ortak sınıfsal ilişki olarak görülebilir.

Beşinci bir neden baskıcı yönetimlerin varlığı olarak ortaya çıkmaktadır. Hiçbir Arap ülkesinde gerçek anlamda çoğulcu bir demokrasi işlememektedir (Baharçıçek, 1996, 103). Bunun en belirgin sonuçlarından birisi de mevcut rejimlerin baskıcı olmalarıdır. Halka dayanmayan, otoriter yönetimlerin varlıklarını bu şekilde sürdürmeleri gittikçe zorlaşmaktadır. Suriye’de Esat ailesi 1970 yılından beri, Libya’da Kaddafi 1971’den beri, Suudi Arabistan’da Faysal ailesi kuruluşundan beri, Körfez ülkelerinin tamamındaki iktidarlar bu ülkelerin bağımsızlıklarını elde ettikleri tarihten itibaren ülkelerini demokratik hak ve özgürlükleri kısırarak baskı ile yönetmektedirler. Günümüzde halkın baskıcı yönetimlere karşı daha fazla hak ve özgürlük talep ettiği, yönetime katılmak istediği görülmektedir. Bir çok Arap ülkesinde on yıllardır süren olağanüstü hal yasaları uygulanmaktadır (Scheben, 1999, 79). Örneğin Suriye’de 48 yıldır devam eden olağanüstü yönetim uygulaması vardır.

Altıncı olarak var olan rejimlerin İsrail ve Batı yanlısı nitelikleri bir diğer neden olarak sayılabilir. Arap ülkelerin tamamına yakınında var olan rejimler ile

Batı arasında iyi ilişkiler bulunmuştur. Hatta daha önce de ifade edildiği gibi, bu rejimlerin iktidarda kalmaları Batı'nın verdiği destek ile mümkün görünmektedir. İsrail ise Batı'lı güçler tarafından kurulan ve onlar tarafından korunan bir ülkedir. Hal böyle olunca aslında bu ülkelerin yönetimleri ile İsrail arasında düşünüldüğü kadar ciddi bir sorunun olduğunu söylemek zordur. Hatta, Mısır ve Ürdün gibi bazı ülkeler ile İsrail arasında çok sıkı ilişkilerin varlığı bir sır değildir. Belki bugüne kadar bu ülke rejimlerinin İsrail ile ilişkileri bu kadar açık bilinmiyordu. 2010 yılında "wikileaks" tarafında yayınlanmaya başlayan ABD'ye ait gizli belgeler bu ilişkileri açık bir şekilde yeniden ortaya koydu. Bu durum Arap ülkelerinde halkın sokağa dökülmesinin bir diğer nedeni olarak görülmelidir.

3.2. Dış Nedenler

Arap ülkelerinde halkın sokağa dökülmesi ve yönetimleri devirmeye başlamalarını sadece iç nedenlerle açıklamak eksik kalır. Kuşkusuz, bu gelişmeleri tetikleyen dış nedenler de bulunmakta ve hatta bazılarına göre, bu gelişmelerin asıl nedeni dış unsurlar olarak görülmektedir. Dış nedenler de aşağıdaki gibi özetlenebilirler.

Son yıllarda uluslararası sistemde önemli gelişmeler yaşandı. Bu nedenle dış nedenlerden ilki uluslararası sistemin yapısı ile ilişkilidir. Bilindiği gibi İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan dünya güç dengesi ve bu dengenin yarattığı Soğuk Savaş dönemi 1989 yılında Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmelerle hızlı bir şekilde değişmeye başladı. Berlin duvarın yıkılması ile başlayan süreçte Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist rejimler yıkıldı ve bu ülkelerde çok partili demokratik sistemler kabul edildi. Yine bu ülkelerde devletçi ekonomik sistemlerde yerlerini piyasa ekonomisine bırakmaya başladı. Aynı tarihlerde Sovyetler Birliği de dağılma sürecine girdi ve kısa bir süre içerisinde dağıldı. Bu gelişmeler 1945 yılından sonra ortaya çıkan, ideolojik cepheleşmeye dayanan, her alanda ABD ve Sovyetler Birliği arasında rekabetin yaşandığı ve gerilimin en üst düzeye çıktığı Soğuk Savaş döneminin sona ermesi sonucunu doğurdu.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi bütün dünyada yeni bir demokratikleşme dalgasının ortaya çıkmasını sağladı. Bununla birlikte bu yeni demokrasi dalgası öncelikle Doğu Avrupa'da etkisini gösterdi. Dünyanın geri kalan bölgelerindeki etkileri ise daha geç ortaya çıkmaya başladı. Bu çerçevede Arap dünyasında yaşanan gelişmelerin aslında 1990'lı yılların başından beri ortaya çıkan yeni demokrasi dalgasının bir yansıması olarak görülmesi mümkündür. Öte yandan iki kutuplu dünya düzeninde iktidarlarını dış desteklerle sürdüren bazı

ülkeler için bu durum değişmeye başladı ve aradıkları desteği daha zor bulmaya başladılar.

Dış nedenlerden ikinci küresel uluslararası sistem olarak görülebilir. 21. yüzyılda uluslararası sistem tarihin hiç bir döneminde olmadığı kadar entegre olmuş, yoğun ilişkiler ağına sahip bir niteliğe bürünmüş bulunmaktadır. Dünya adeta küçük bir köy haline gelmiş, dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen herhangi bir gelişme dünyanın en ücra köşelerinde bile kısa bir zaman dilimi içerisinde etki yaratabilmektedir. Bugünün dünyasında her devlet az veya çok diğerlerine bağımlı hale gelmiş ve birinde meydana gelen gelişmelerden diğerleri az veya çok etkilenmeye başlamışlardır. Bu anlamda küresel uluslararası sistemin Arap dünyasını etkilememesi mümkün değildir.

Üçüncü bir neden bilgi çağı ve bilginin paylaşılması ile ilgili bulunmaktadır. Bu çerçevede yeni medya olarak adlandırılan (Giddens, 2008, 638) internet ve benzeri araçlar tüm dünyada insanlar arası ilişkilere yeni bir boyut katmış bulunmaktadır. Nitekim kapalı ve dikta rejimlere karşı eylem başlatan halkların bilgi çağının bu özelliklerinden çok iyi yararlandıkları görülmektedir. Tunus ve Mısır'da protesto gösterisi düzenleyen insanların sosyal paylaşım sitelerini kullanarak eylemlerini örgütlemeleri yeni medyanın ne kadar etkili olduğunu gösterdi. Ayrıca, baskıcı rejimlerin bütün çabaları bu ülkelerde yaşananların dünyaya duyurulmamasına yetmedi. Bu durum bilgi çağının güçlü etkisini göstermektedir.

Dördüncü bir neden uluslararası hukuk alanında elde edilen başarılar olarak ifade edilebilir. Uluslararası sistemde güç mü, hukuk mu belirleyicidir sorusu bugün için de anlamlı olmaya devam etmekle birlikte, temel eğilim olarak uluslararası hukukun gittikçe daha fazla önemli olamaya devam ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle, insan hakları, kadın ve çocuk hakları, çevre, silahlanma ve savaş suçları gibi konularda son 60 yılda uluslararası hukukta çok önemli gelişmeler sağlandı. Daha da önemlisi, günümüz uluslararası sisteminde insan hakları ihlalleri devletlerin iç işleri olarak görülmemekte, tam tersine bazı güçler tarafından bir devlete dış müdahalede bulunmanın temel bir gerekçesi olmaktadır (Baharççek, 2000, 126). 1995 Bosna, 1999 Kosova ve 2011 Libya müdahalelerinin temel gerekçesi olarak insan hakları ihlallerinin gösterilmiş bulunması önemlidir. Kısacası, uluslararası hukuk alanında dünyada meydana gelen önemli gelişmeler Arap dünyasındaki halkın yönetimlerinden hesap sormasının yolunu açan bir unsur olarak etkili olmuştur.

Beşinci olarak son yıllarda daha fazla dile getirilen dünya güç dengesindeki eksen kayması gösterilebilir. Dünyada güç dengesi sürekli olarak değişmektedir. Avrupa merkezli dünya düzeni aslında 1945 yılında büyük ölçüde tasfiye oldu. Bununla birlikte, Avrupalı ülkeler özellikle Kuzey ve Batı Afrika ile Or-

tadoğu'daki emperyal konumlarını belli ölçüde bugüne kadar devam ettirdiler. Bugün ise dünyada yeni bir güç kayması yaşanmakta, 1945 yılında oluşan Atlantik merkezli dünya güç dengesi yerini yenedünya düzenine bırakmaktadır. Bu eksen kaymasının doğal bir sonucu olarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki Avrupa etkisi ortadan kalkmakta ve bu bölgelerde Avrupalı güçlerin denetleyemediği yeni gelişmeler ortaya çıkmaya başlamaktadır. Libya'ya diplomasiye hiç şans tanınmadan Fransa öncülüğünde çok acele bir askeri müdahale yapılmasının bir nedeni de yaşanan bu güç kaybının yarattığı telaştır. Ayrıca yenedünya düzeninde tek egemen gücün her dediğini yapması artık çok zor görünmektedir (Badie, 2008, 49).

Altıncı olarak küreselleşme olgusu bir diğer dış unsur olarak etkili olmuş gibi görünmektedir. Uluslararası var olan ilişkiler hemen her alanda hızla artmaktadır. Hızla artan bu ilişkiler ağının yarattığı en önemli sonuç, kuşkusuz, sistemde karşılıklı bağımlılık ilişkisinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmasıdır. Bir taraftan teknolojik gelişmeler, ekonomik kalkınma, dünya ticareti, küresel rekabet ve bilgi çağının getirdiği yenilikler uluslararası sistemde yer alan aktörleri birbirlerine bağımlı hale getirmektedir. Öbür yandan, uluslararası sistemde yer alan aktörler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisinin artması beraberinde yeni, ve büyük ölçüde ortak olan, bazı sorunları da kaçınılmaz olarak ortaya çıkarmaktadır. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisi ve her alanda gerçekleşen küreselleşme olgusu, dünyayı küçük bir köy haline getirmekte, dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen gelişmelerin etkilerini küresel düzeye yaymaktadır. Arap sokaklarında ortaya çıkan tablonun da bu küresel gelişmelerden bağımsız olduğu söylenemez.

Son olarak Türkiye gerçeği Arap dünyasında yaşanan gelişmeleri tetikleyen önemli bir dış unsur olarak görülmektedir. Arap dünyasında meydana gelen gelişmeler üzerinde en fazla etkili olan dış unsurların başında "Türkiye etkisi" gelmektedir denilebilir. Türkiye, bu ülkeleri ve halkları çeşitli yol ve yöntemlerle etkilemeye çalışarak bir etki yaratmaktan ziyade, kendi içerisinde geçirdiği değişim ve dönüşüm ile etkili olmaktadır. Diğer bir ifade ile, Arap halkları kendi yönetimlerinden Türkiye'nin ekonomik, siyasal, sosyal, temel hak ve özgürlükler ve demokratikleşme gibi alanlarda yaptıkları ve başardıkları reformları yapmalarını istemekte, petrol gibi bir doğal zenginlik olmadan da ekonominin büyüyebileceğini görmektedirler. Bu halklar, kendi hükümetlerinden İsrail'e "one minute" demelerini, düşünce ve fikir özgürlüğünün sağlamalarını, halkın yönetime katılmasına izin vermelerini istemektedirler. Türkiye örneği bu denilenlerin İslam dünyasında da mümkün olabileceğini göstermektedir.

Türkiye birçok açıdan diğer Müslüman ülkelerden ayrılmaktadır. Bunların başında Cumhuriyet ile birlikte kabul edilen laik sistem ve 1950'lerden beri ke-

sintilere uğramakla birlikte sürdürmeyi başardığı demokrasisi gelmektedir. Ayrıca herhangi bir yer altı doğal zenginlik olmadan büyük bir ekonomi yaratılması Türkiye'nin gücünün bir diğer göstergesi olmaktadır. Diğer taraftan Türkiye Batı savunma sistemi içerisinde yer almakta ve Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmeleri sürdürmektedir. Bir taraftan bunlar yapılırken, diğer taraftan da İslam dünyası ile iyi ilişkiler geliştirilmektedir. Özellikle 2002 yılında yapılan seçimler ile İslamcı bir gelenekten gelen AK Parti'nin iktidar olması ve bu yeni iktidarın demokrasiyi daha da derinleştirilmesi Türkiye'de olduğu kadar Türkiye dışında da önemli etkiler yaratmıştır. Sokaklara dökülen Arap halkı aslında Türkiye'nin başardığını talep etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye kendisi için yaptıkları ve başardıkları ile bütün Arap ülkeleri için bir model ülke olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç

2010 yılı başında Tunus'ta başlayan ve hemen hemen bütün Arap ülkelerine yayılan halk hareketlerinin ortaya çıkardığı önemli sonuçlar bulunmaktadır. Her şeyden önce Avrupalı devletlerin kurduğu siyasal düzen yıkılmakta ve bu yıkımı Batı engelleyememektedir. İkinci olarak halka dayanmayan rejimlerin varlıklarını sürdürmeleri gittikçe zorlaşmaktadır. Hak, özgürlük ve refah taleplerinin karşılanmasını isteyen geniş halk kitleleri bu taleplere olumlu cevap veremeyen yönetimleri tasfiye etmektedirler. Bu durum Arap dünyasında bir devrim sayılabilecek kadar önem arz etmektedir. Arap coğrafyasında geniş halk kitlelerinin kendi gelecekleri üzerinde bu denli etkili olmaya başlamaları çok önemli ve olumlu bir gelişmedir.

Arap baharı ile bölgedeki emperyal konumları tehlikeye giren Batı dünyası, bölge üzerindeki nüfuzunu devam ettirmenin yollarını aramaktadır. Bazı ülkelerde halkın demokratik taleplerinin karşılanması gerektiğini söyleyip muhaliflere destek verilirken, Tunus Mısır ve Libya örnekleri gibi, bazı ülkelerde ise baskıcı yönetimleri desteklemeye devam etmektedirler.

Arap baharının her ülkede kısa bir zaman süresi içerisinde sonuç vermeyeceği ortaya çıkmıştır. İktidarlarını terk etmek istemeyen bazı ülke yönetimlerinin halkın değişim taleplerine karşı direnecekleri anlaşılmaktadır. Libya örneği bu gibi politikaların bir taraftan iç savaşa yol açtığını, diğer taraftan da dış müdahalelerin zeminin hazırladığını göstermiştir.

Öte yandan Batılı devletlerin halkın taleplerinin karşılanması ve bölgede demokrasinin yerleşmesi konusunda yine iki yüzlü davrandıklarının bir kez daha anlaşılmıştır. Mısır, Tunus, Libya, Yemen, Suriye gibi ülkelerde halkın taleplerinin karşılanmasına destek verilirken, otoriter yönetimlerin bulunduğu zengin

Körfez ülkelerindeki rejimleri korumaya devam etmektedirler.

Son olarak, bu gelişmelerin kaçınılmaz olduğu, halka dayanmayan baskıcı yönetimlerin artık daha zor iktidarda kalabilecekleri görülmektedir. Halka dayanan, halkın değerlerine saygılı yönetimlerin iş başına gelmeleri ise uzun vadede bölgenin siyasi istikrarı ve ekonomik gelişmesi için hayati önem arz etmektedir.

Kaynakça

- BADIE, Bertrand, (2008), "Tektarafılığın Tuzakları", *Kim Korkar 21. Yüzyıldan-Yeni Uluslararası Sistem*, Editör: Bertrand Badie, Çeviren: Özgür Adadağ, NTV Yayınları, İstanbul.
- BAHARÇIÇEK, Abdulkadir, (2000), "Kosova Krizi ve ABD'nin Yükselişi: Muhtaç Süpergüç", *Avrasya Etütleri*, no 17, 117-132.
- BAHARÇIÇEK, Abdulkadir, (1996), "Ortadoğu'nun Güvenlik Sorunu", *Dış Politika*, no: 3-4, ss. 96-11.
- FROMKIN, David, (1989), *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yapılandı 1914-1922*, Çeviren: Mehmet Harmancı, Yeni Binyıl, İstanbul.
- FULLER, E. Graham, (2010), *İslamsız Dünya*, Profil Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony, (2008), *Sosyoloji*, Yayına hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı, İstanbul.
- KARPAT, Kemal, (2010), *Türk Demokrası Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş, İstanbul.
- REJAİ, Mustafa and ENLOE, Cynthia H, (1989), "Nation-States and State-Nations", in *Perspectives on World Politics*, edited by: Michael Smith, R. Little and M. Shackleton, Routledge, New York.
- SCHEBEN, Thomas, (1999), "Hangi Demokrasi", *Dünya İslamiyet ve Demokrasi*, Editörler, Y. Sezai Tezel ve Wulf Schönbohm, Konrad Adenauer Vakfı, Ankara.
- SHARABI, Hisam, (1981), "Arab-Israeli Conflict. The Next Phase", *Crisis Management and Superpowers in the Middle East*, ed., by Gregory Treverton, Gower, IISS, New Jersey.
- TEICHER, Howard R., (1987), "Strategy and Politics: A US Perception" *The Middle East in Global Strategy*, edited by Aurel Braun, Westview Pres, London.
- <http://www.stargazete.com/dunya/ab-mubarek-in-serveti-icin-harekete-gecmeyi-planliyor-haber-330708.htm>
- http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/03/03/kaddafinin_serveti_ne_kadar
- <http://www.milliyet.com.tr/suriye-nereye-/taha-akyol/siyaset/yazardetay/04.04.2011/1372812/default.htm>

* * *

Abstract: -How to Understand the Changes in the Arabic World- There are many reasons behind the mass movements in the Arabic countries. Current political systems in the Arabic world have been established by the Western powers in the first half of the twentieth century. Non-democratic regimes, authoritarian rule, dependency on the Western powers, good relations with the US, Israel and other Western states, suppression of the civil society are the main features of the ruling powers in the Arabic World. Demand of democracy and fundamental human rights, corruption, economic problems, emergence of new middle classes pro-western and pro-Israeli regimes are the main internal reasons behind the civil movements. On the other hand, globalization, interdependence betwe-

en states, developments in the international law and human rights, new world order and new democratic wave in the world as well as Turkish influence are the main external reasons that ignited civil movements in the Arabic societies.

Key words: Arabic countries, West, Democracy, Civil movements, Turkey.